

NAUJO ISTORIJOS ŽINIŲ STRUKTŪRINIMO MODELIO PAIEŠKOS. –

Rec.: Grigaravičiūtė S. Istorijos žinios ir jų struktūravimas. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2006. 60 p.

Istorikams tyrėjams, kurie domisi Lietuvos švietimo naujienomis, neturėtų pro akis praspūsti Vilniaus pedagoginio universiteto leidykloje 2006 metais pasirodžiusi Sandros Grigaravičiūtės knygelė „Istorijos žinios ir jų struktūravimas“. Nors tai mokymo metodinė priemonė, skirta Vilniaus pedagoginio universiteto Istorijos fakulteto kurso „Istorijos didaktika“ kertinėms paskaitoms, dėl joje iškeltų problemų aktualumo ir jų sprendimo naujumo leidinys įgyja ne tik mokomąją, bet ir mokslinę vertę.

Metodinės priemonės pavadinimas nurodo du autorės keliamus klausimus: kas yra istorijos žinios? kaip jas reikėtų struktūrinti? Šių problemų svarstymo aktualumas paremtas istorijos mokymo proceso planavimo specifika – tai, kurios istorijos žinios bus perteikiamos mokiniams, lemia ne stichiška vieno ar kito istoriko, edukologo, politiko nuomonė, bet intersubjektyvus *istorijos žinių* (suprantamų kaip patirtis ir pažinimo priemonės) *sistemas* vaizdinys. Istorijos žinių sistemos elementų sandarą apibrėžia *istorijos žinių struktūra*. Kaip teigia S. Grigaravičiūtė, kuo išsamesnė tam tikro mokomojo dalyko žinių struktūra, tuo paprasčiau sudaryti žinių sistemą. Kitaip tariant, istorijos žinių struktūros ekspliciacija istorijos mokymą reglamentuojančiuose dokumentuose leidžia išlaikyti balansą tarp skirtingos rūšies (pvz., faktinių ir teorinių) žinių įvairiose mokymo proceso pakopose. Prie-

šingu atveju viena žinių rūšis gali kiekybiškai nusverti kitą, o kai kurios ir apskritai gali būti užmirštos (tai S. Grigaravičiūtė įrodė rekonstruodama istorijos žinių struktūrą Lietuvoje).

Istorijos žinių struktūrinimo problema nūdienos istorijos mokymo proceso organizavime Lietuvoje, anot leidinio autorės, kyla dėl skirtingų istorijos žinių struktūrų sampratų ir komplikuo-tų jų tarpusavio ryšių prieškario, sovietmečio ir nepriklausomos Lietuvos istorijos didaktikos diskursuose. S. Grigaravičiūtė teigia, jog prieškarinė samprata šiandien yra pasenusi, nes tuomet „istorijos žinias lietuvių istorijos mokymo specialistai suvokė tik kaip faktų sancaupą (politinio, ekonominio, kultūrinio gyvenimo praeityje faktų visumą, t. y. faktinę medžiagą be teorinės), į kurios sudėtį faktus siejantys priežasties ryšiai neįėjo“ (10 p.). Tai nereiškia, kad istorijos pamokose prieškario Lietuvoje buvo apsieita be teorinių žinių – tiesiog jos į „istorijos žinių“ sampratą neįėjo. Sovietmečio supratimas šiandien ideologiškai ir metodologiškai nebetinkamas, nes pagal jį istorijos žinių struktūrą sudarė ne tik istorijos faktai, vaizdiniai, sąvokos, bet ir visuomenės raidos dėsningumai (11–12 p.), kurie, atmetus marksistinę lenininę visuomenės raidos teoriją, tapo problemiški ir nepriimtini. Tačiau, kaip rodo S. Grigaravičiūtės atlikta mokymo procesą reglamentuojančių dokumentų analizė, nepriklausomos Lietuvos laikais „desovietiza-

vus“ istorijos mokymo programą, originali, dabartinę istorijos mokymo sampratą atitinkanti struktūra nebuvo sukurta ir eksplikuota. Lietuviškosios istorijos žinių struktūros rekonstrukcija (pasitelkus istorijos išsilavinimo standartus ir istorijos programas) leidžia autorei teigti, kad „Istorijos bendrosios programos tikslus, metodines nuorodas ir struktūrą rašė žmonės, skirtingai suvokiantys, kas yra istorijos žinios, ir juo labiau nesukantys galvos, kokiais kriterijais remiantis, jos galėtų būti struktūruotos“ (25 p.). Tad S. Grigaravičiūtės metodinė priemonė ne tik moko kritiškai vertinti „viršuje“ aprobuotus tekstus, bet ir pačius mokymo proceso formuotojus griežčiau ir atsakingiau vartoti skirtingas istorijos žinių rūšis bei jų tarpusavio ryšius nusakančias sąvokas. Kita vertus, leidinio autorė atskleidžia disbalanso atvejus, atsirandančius dėl lietuviškosios istorijos žinių struktūros eksplikacijos nebuvimo. Pavyzdžiui, 2003 metų bendrojoje programoje istorijos turinio pagrindu tapo ne faktai, reiškiniai, procesai, bet visuomenės struktūros (24 p.). Didaktikė neneigia struktūrų svarbos mokant istorijos, bet pabrėžia, kad vien anoniminių struktūrų, su kuriomis adresatas paprastai nesitapatina, pažinimas negali padėti moksleiviui formuoti istorinę sąmonę. Autorė taip pat atskleidžia, jog Lietuvos istorijos mokymo programose pirmenybę ėmus teikti Vakaruose madingam moksleivių rekonstrukcinių gebėjimų ugdymui, buvo užmirštos istorijos, kaip tam tikro praeities vaizdinio teikėjos, galimybės (25 p.). Deja, aptikusi šią spragą istorijos mokymo programose Lietuvoje, S. Grigaravičiūtė nesiima svarstyti nūnai akademinėje bendruomenėje aktualaus klausimo: koks Lietuvos istorijos vaizdinys labiausiai atspindėtų dabartinės Lietuvos visuomenės vertybes (etnocentrisis nacionalistinis, pilietinis nacionalistinis ar europocentrisis) ir tiktų mokyklai kaip vertybių perdavėjai? Didaktikės pateiktoje istorijos mokymą Lie-

tuvoje reglamentuojančių dokumentų kritikoje esama ir kitų nenuoseklumų. Nors jau leidinio pirmos dalies pirmame skyriuje pateikiamas dvišlopis istorijos žinių, kaip patirties ir būdų, kaip tą patirtį įgyti, apibrėžimas, trečios dalies 3.1.2 poskyryje pasiduodama lietuviškajai istorijos žinių, kaip faktinės medžiagos, sampratos tradicijai. Minėtą nenuoseklumą atspindi tokie sakiniai: „Analizuojant šiandieninius pagrindinės mokyklos išsilavinimo standartus matyti, kad išskiriamai tik mokinių gebėjimai bei laimėjimai, ir visai neaišku, kur dingo skiltis, skirta žinioms?“ (26 p.) arba „Testu buvo tikrinamas ne tik mokinių supratimas ir gebėjimas jas taikyti, bet ir žinios“ (ten pat). Tačiau juk gebėjimai ir laimėjimai taip pat yra specifinės rūšies žinios.

S. Grigaravičiūtės siekis pateikti nūdienos realijas atitinkančią istorijos žinių struktūrą lemia kita jos žingsnį – rusų, vokiečių ir amerikiečių siūlomų istorijos žinių struktūrų analizę. Pažymėtina, kad šių šalių istorijos žinių struktūrų sampratų skirtybių ir panašumų išryškėjimas gali būti pravartus ne tik studentams, bet ir įvairių Lietuvos aukštųjų mokyklų istorijos didaktikos dėstytojams, preferuojantiems vieną tradiciją kaip „pažangesnę“ ir nežinantiems jos trūkumų bei savitumo kitų istorijos žinių struktūrinimo tradicijų kontekste. S. Grigaravičiūtės atliktas rusiškos didaktinės literatūros tyrimas rodo, kad Rusijoje istorijos žinių struktūra liko iš esmės nepakitusi: ir sovietmečiu, ir dabar istorinės žinios rūšiuojamos pagal apibendrinimo lygį. Be to, šios šalies dabartinėje (kaip ir sovietinėje) istorijos žinių struktūroje atrasime istorinių faktų, vaizdinių, sąvokų, istorijos priežasties ir padarinio ryšių ir dėsningumų. Atlikta tik minimali korekcija – greta dėsningumų įterptas pasaulėžiūros idėjų komponentas (15 p.). Vakariečiai istorijos didaktikai laikosi kitokio nei Rusijoje žinių skirstymo – jos rūšiuojamos pagal tai, kokiose nervų sistemos struktūrose yra laiko-

mos. S. Grigaravičiūtės istorijos žinių struktūros provaizdžiu tampa vokiškasis, o tiksliau, Hilkes Günther-Arndt pasiūlytas istorijos žinių struktūrinimas (amerikietiškas modelis atmestas dėl neapibrėžtumo). Lietuvių didaktikė istorijos žinias siūlo skirstyti į *konstatuojamąsias* ir *procedūrinės* (30 p.). Konstatuojamosios žinios erdviškai vaizduojamos kaip piramidė, kurios pagrindą sudaro „faktai“, virš jų yra tokie žinių komponentai kaip „asmenybės“, „sąvokos“, „teorijos“, o viršūnėje matomos „idėjos“. Procedūrinės žinios apibrėžiamos kaip mąstymo operacijos (analizė, lyginimas, sintetinis), turinčios euristinę galią. Tiesa, paaiškėja, kad kai kurios žinios gali „migruoti“ iš vienos žinių grupės į kitą. Tai sąvo-

kos, teorijos ir idėjos. Nors minėtos žinios priskiriamos konstatuojamosioms, „tačiau jos, naudojamos skirtinguose kontekstuose, analizuojant skirtingus turinius, virsta procedūrinėmis žiniomis (mąstymo įrankiu), kuriomis remiantis apdorojamas dalyko turinys“ (30 p.).

Apibendrinant pasakytas mintis galima teigti, kad S. Grigaravičiūtės metodinė priemonė – tai ne tik vietos ir užsienio autorių teiginių išryškėjimas ir susisteminimas, bet ir įtikinamai argumentuota „lietuviškosios“ istorijos žinių struktūros kritika, gerai pagrįstas savito, naujo modelio kūrimas, be kita ko, naudingas ir istorikams tyrėjams bei švietimo politikos baruose dirbantiems specialistams.

Rūta Šermukšnytė